

SOSTEn näkökulmia valinnanvapausuudistukseen

pääsihteeri Vertti Kiukas

Valinnanvapausuudistuksessa ihminen keskiöön

Valinnanvapauden tarkoituksena tulee olla erityisesti perustason palveluiden vahvistaminen ja sen avulla on turvattava nykyistä nopeampi hoitoon ja hoivaan pääsy. Asiakkaan valinnan mahdollisuus on turvattava yhtenäisillä palveluiden laatuperusteilla ja valintaa tukevalla julkisella tiedolla. On varmistettava, että valinnanvapaus toteutuu koko maassa.

Valinnanvapautta määriteltäessä olennaisinta on, miten se nopeuttaa hoitoon ja hoivaan pääsyä ja lisää yhdenvertaisuutta sekä saa aikaan tervettä kilpailua tuottajien kesken palvelujen laadun parantamiseksi. On tarkkaan määriteltävä, missä sosiaali- ja terveystaloudissa valinnanvapaus on mahdollinen. Valinnanvapaus ei sovellu kaikkiin palveluihin.

Tuleva valinnanvapausjärjestelmä on rakennettava sellaiseksi, että pienten ja keskisuurten toimijoiden mahdollisuudet toimia sote-markkinoilla turvataan. Verkostojen ja kumppanuuksien luominen on tehtävä mahdollisimman helpoksi lainsäädännöllä.

STM:n virkamiesesityksen mukaan (10.10.2016) valinnanvapausuudistuksessa edettäisiin vaiheittain. Ensimmäisessä vaiheessa asiakas voisi valita suoraan palveluntuottajan, omatiimin, joka tarjoaa kertaluonteista tai toistuvaa sosiaali- ja terveystaloudien neuvontaa, ohjausta ja vastaanottopalveluita.

Ensimmäisessä vaiheessa otettaisiin lisäksi käyttöön asiakasseteli, jolla parannetaan säännöllisten kotiin annettavien palvelujen saatavuutta. Tietyille laajemmin palveluita tarvitseville otettaisiin käyttöön henkilökohtainen budjetti. Toisessa vaiheessa valinnanvapauden palveluvalikoima laajenisi. Tällöin mahdollisesti voitaisiin perustaa laajan palveluvalikoiman sosiaali- ja terveystaloudskeskuksia.

SOSTE kannattaa esitystä valinnanvapausuudistuksen vaiheistamisesta. SOSTE korostaa, että laatuun perustuvan kilpailun varmistamiseksi valinnanvapauden piiriin tulevien palveluiden korvaustason on oltava samasta palvelusta saman suuruinen kaikille palveluntuottajille. Lisäksi SOSTE suhtautuu erittäin myönteisesti ehdotukseen ottaa käyttöön henkilökohtainen budjetointi.

Palvelukokemuksia sekä muuta palveluntuottajiin liittyvää dataa on avoimesti pystyttävä vertailemaan aidon valinnanmahdollisuuden varmistamiseksi.

Valinnanvapauden onnistumiseksi tarvitaan erityisesti palveluketjujen ja tiedon integraatiota. Tämä on olennaista sujuvien palvelu- ja hoitoketjujen turvaamiseksi sekä kokonaisvaltaisen hoito- ja hoivavastuun ottamiseksi asiakkaasta palveluiden ja palveluntuottajien vaihtuessa. Irrallisten palvelutapahtumien sijaan valinnanvapautta laajennettaessa on turvattava asiakaslähtöiset kokonaisuudet.

Erityisesti paljon palveluja käyttävän kansalaisen palvelukokonaisuuden on oltava hyvin suunniteltu ja koordinoitu, sille pitää määritellä yksi vastuutaho ja tiedon täytyy kulkea palveluntuottajien ja vastuutahon välillä. Palveluohjaus on turvattava etenkin niiden ihmisten kohdalla, jotka käyttävät paljon palveluja ja jotka tarvitsevat tuettua päätöksentekoa.

Kustannukset ja valinnanvapaus

Valinnanvapauden ottaminen käyttöön kasvattaa parhaimmillaan palveluiden saatavuutta, mikä voi lisätä kustannuksia merkittävästi. Esimerkiksi Ruotsissa jo lähtöoletuksena mallin käyttöönotolle oli kustannusten kasvu. Samaan aikaan sote-uudistuksella tavoitellaan huomattavaa, 3 miljardin säästöä (kustannuskasvun taittaminen).

On kyseenalaista, voidaanko kustannuksia pienentää ilman asiakasmaksujen nousua ja/tai palveluvalikoiman karsimista, tästä esimerkkinä suunterveys. Jos näin käy, hyvinvointi- ja terveyserot tulevat entisestään lisääntymään ja esim. yksityisten terveysvakuutusten määrä tulee kasvamaan, mikä heikentää järjestelmän oikeutusta.

Laajan valinnanvapauden toteuttaminen ei todennäköisesti ainakaan alkuvaiheessa tuo säästöjä. Pidemmällä aikavälillä sen sijaan kustannussäästöt ovat mahdollisia hoitoon ja hoivaan pääsyn nopeutuessa. Valinnanvapauskysymys jakaa SOSTEn vuonna 2016 julkaistussa Sosiaalibarometrissä sote-johtajien näkemyksiä kustannusten hallinnasta merkittävästi: Suurin osa johtajista ennakoii, että valinnanvapauden kasvu heikentää kustannusten hallintaa (39,3 %). Toisaalta 22,5 % katsoo, että valinnanvapaus voisi edistää säästötavoitteen saavuttamista. On selvää, että syntyvä kilpailuasetelma luo uudenlaisia transaktiokustannuksia.